

upozorňuje na hrozbu neliberální demokracie, kterou se dnes zaštiťují nejen Islámské bratrstvo. Na druhou stranu však román posiluje řadu stereotypů. Přeceňuje například schopnost muslimů nejrůznějších zemí původu vytvořit jednotnou komunitu, jež by sledovala společný cíl, hlásila se k jedné autoritě a byla schopna vystupovat jako politický aktér. Přeceňuje také finanční možnosti Saudů: propad cen ropy na světových trzích, eskalující soupeření s Íránem a zabřednutí do válečných konfliktů na Blízkém východě (Sýrie, Jemen) zřejmě pouštní monarchii neumožní v Evropě zafinancovat politický projekt typu Islámské jednoty.

Karel Černý

DOI: 10.14712/23363525.2018.60

Jakub Machek: *Počátky populární kultury v českých zemích. Tištěná média a velkoměstská kultura kolem roku 1900.* Příbram: Pistorius & Olšanská 2017, 284 s.

„Vznikající populární kultura přelomu 19. a 20. století je považována za zásadního činitele v modernizační proměně české společnosti.“ Právě o tomto procesu pojednává kniha Jakuba Machka při konkrétním zaměření se na tištěná média, jež měla nadále pomáhat čtenářům porozumět každodenním zkušenostem v nově se utvářejícím prostředí. Jejich vydavatelé a producenti aplikovali v této souvislosti zahraniční postupy na české prostředí transformující se v masovou společnost, v případě Prahy, z níž se populární kultura šířila do zbytku českých zemí, se navíc jednalo o proměnu jejího prostředí ve velkoměstskou kulturu.

Jakub Machek, dlouholetý odborník na kulturní studia a sociální dějiny, se snaží podat svědectví o změnách ve společnosti na přelomu první a druhé poloviny 19. století, oně krásné epochy, jež kromě nástupu pokroku znamenala i rozvoj populární kultury, která měla napříště čím dál silněji ovlivňovat motivy jednání a názory lidí. Machek v tomto ohledu vychází z Petera Burkeho a z jeho stěžejního díla o lidové kultuře a jejím ústupu, přičemž se snaží podchytit momenty, kdy se rané popkulturní praktiky

prolínaly s dědictvím lidové kultury, například v senzačním tisku, který přejímal mnoho motivů z mizejících kramářských písní. V tomto ohledu pracuje Machek s klasickou diskurzivní dichotomií lidové kultury jako pomalé až nehybné a oproti tomu populární kultury jako napříště moderní a dynamické.

S ohledem na teorii je dále zajímavé, že Machek odkazuje jak ke klasickým kulturním studiím (Stuart Hall), tak i ke konceptu mentalit Jiřího Štaifa (hromadné sociální psychologie), což považují při aplikaci na moderní společnost do jisté míry protichůdné (hromadné projevy na základě dominantních hodnot oproti vyjednávání jako klíčové charakteristice populární kultury). Ovšem zkoumat takto pouze přechod na moderní společnost a s tím související změny hodnot se zdá být docela dobře použitelné, navíc když Machek přiznává, že s prameny k mentalitám nelze než pracovat nepřímou. Jinak je tomu u kulturních pramenů – novin a časopisů, u nichž provádí Machek obsahovou analýzu a při výzkumu jejich percepce si pomáhá i tabulkami nákladů denního tisku.

Dále se již Machek zabývá časopiseckou produkcí celkově a jejím rozvojem v rakousko-uherské monarchii. Měl to být právě dynamicky se šířící mediální konzumerismus na bázi komerčního šíření knihy a časopisů, který zapříčinil „prolomení dosavadní kulturní dominance vyšších vrstev“. V tomto ohledu bych uvítal ještě zevrubnější pojednání o rozvoji médií vůbec, například v případě bulváru a jeho percepce, ovšem tomuto bádání se, alespoň jak Machek cituje, již věnovali jiní domácí autoři (například Pavel Janáček v publikaci *Literární brak: Operace vyloučení, operace nahrazení, 1938–1951*. Brno: Host, 2004).

Ovšem pro potřeby knihy se bez problému daří načrtnout rámec proměn, jimiž se nově nastupující moderní média vyznačovala, především se jednalo o význam obrazového materiálu, který napříště přetrval jako dominantní bez ohledu na stále se rozšiřující skupinu potenciálních čtenářů a příjemců.

Jádro práce s výčetem tiskovin (například senzační a pro Machka nejspíš ideálně typický *Pražský ilustrovaný Kurýr* si zasloužil samostatnou kapitolu) je na jednu stranu poměrně

ubíjející, Machek však zároveň ukazuje celkem obsírnou kritiku pramene a výše zmíněná doplnění kvantitativní analýzou působí velmi vhodně. Co se v této části knihy dle mého soudu nedaří, je vyvažovat odborně/faktografický „proud“ textu s přístupnějšími obecnějšími pasážemi, podobně se rezignuje na důraznější vypíchnutí zajímavých podnětů, což celku ubírá na čtivosti. Některé důležité dlouhodobé tendence, jako například spory Staročechů s Mladočechy pojící se s polemickými médii jako *Brousek* a *Obrana* (ale podobně i v případě výše uvedeného *Pražského ilustrovaného Kurýra*), jsou pak rozestý v rámci různých podkapitol a v této problematice méně fundovanému čtenáři může uniknout jejich podstata.

Na výborně načrtnutou obecnější rovinu v úvodní souhrnné kapitole mám jako čtenář v tomto úseku problém navázat a případy si spojit díky přílišné hustotě nových faktů a poznatků. Myslím tedy, že souhrnnější a přístupnější zopakování argumentů a například zdůraznění politické kultury a projevů tehdejších ideologických proudů (jako v případě výše uvedených Staročechů s Mladočechy) v této části knihy nebylo od věci. Ovšem na druhou stranu textu pomáhají vhodně vybrané ilustrace titulních stran tehdejších novin, například při potřebě najít názorný příklad dobové mediální práce s efektem šoku a zhnusení doporučují obrázek z titulní strany přílohy *Pražského ilustrovaného Kurýra (Hlas Národa)* „Dítě uhořelo v kolébce“.

Pikantní média, tedy tiskoviny ještě o stupeň víc šokující než klasické (a v té době již početné) senzační plátky je pak třeba vytknout jako to nejzajímavější co do rozvoje tehdejší popkultury. V českých příkladech jako *Pikantní svět*, *Echo Prahy* či *Mládenec* se navíc protínaly inspirace jak z podobných francouzských plátek, tak i z mnohokrát citovaného vídeňského *Extrablattu*. Negativní, a tedy i nejlepší reklamu jim poskytovalo i odsuzování ze strany intelektuálů (nejčastěji zmiňovaný Petr Zenkl), v němž se jednalo kromě opodstatněné kritiky senzacechtivosti a exploatace také o letité vymezování se proti tzv. nízké kultuře ničící národní uvědomění. Tento ideový zápas se jeví svým způsobem jako v podstatě iluzorní, když čteme

Machkův závěr, že v Praze jako možná nejvíce z jiných měst necítili čtenáři potřebu rozlišovat mezi fakty a fikcí. Při čtení o nakládání s nimi (polopравdy či dokonce přímé výmysly, vzápětí dementované) se ani badatel nemůže vyhnout pomyslnému přímeru k současné populistické dezinformační vlně. Podobné pocity jsem ostatně měl i ze závěrečné části o ženské otázce pohledem senzačních médií, kdy se jazyk tehdejších šovinistických plátek (jako *Mládenec v prvním desetiletí 20. století*) příliš neliší od slovníku třeba takového Františka Ringo Čecha, příliš lichotivě nevyznívá ani současnými alternativními skupinami stále obdivovaný Jaroslav Hašek.

„Místo sjednocující masové společnosti se pak v Praze udržoval antagonismus národně rozdělených skupin“ (s. 261). S ohledem na politickou profilaci pak Machek upozorňuje, že nejúspěšnějším se co do působení stal sociálně demokratický tisk. Jak však v této souvislosti autor dále uzavírá, prostředí Prahy (a Čech celkově) mělo být přece jen stále provinčním místem, jež ještě nevykazovalo z hlediska populární kultury rysy metropole bez ohledu na nejvyšší míru urbanizace v historii města a praktické zdvojnásobení počtu obyvatel. Mentalita svázaná s dřívějším životem na venkově u mnohých občanů, nedávno ještě poddaných, měla ještě v této době přetrvávat vedle populární kultury poskytující průvodce měnícím se světem.

Podobně jako u mnoha knih zabývajících se populární kulturou najdeme u *Počátků populární kultury v Českých zemích více zajímavých souvislostí v hustém textu, než ve formálních částech úvodu a závěru, kdy generalizace zase působí příliš stručně a k detailům se již příliš nezabíhá. Co se týče čtivosti, vedle určitých přehlcených pasáží schází knize i pomyslný tah na branku, což se ostatně stává u prací vznikajících po dlouhou dobu. Podobně jako u letošní knihy Machkova kolegy z Centra pro studium populární kultury Ondřeje Daniela *Násilím proti novému biedermeieru. Subkultura a většinová společnost pozdního státního socialismu a postsocialismu* (Příbram: Pistorius & Olšanská 2017) se pak začíná skvělým souhrnem sociálních a kulturních dějin druhé poloviny 19. století, který je i díky vhodnému rozsahu více než vhodný do*

sylabů pro bakalářské studenty sociálních dějin či podobných oborů. Na společenské rovině máme díky této knize možnost poznat zakořeněné předsudky a tendence české společnosti, které tehdy nástup populární kultury málo ovlivnil,

aby v nebezpečně modifikované podobě nepřijemňovaly progresivní vývoj i v naší době.

Jiří Almer

DOI: 10.14712/23363525.2018.61